

KNJIŽEVNA KRITIKA KATARINE LUKETIĆ

Priče koje će nam pomoći da u mračnim vremenima nađemo barem malo svjetla

Autor: [Katarina Luketić](#)

Zadnja izmjena 16.12.2019 12:45

4

Hannah Arendt, Ljudi u mračnim vremenima, TIM press

Izvor: Profimedia / Autor: Image Capital Pictures

Zbirka eseja njemačko-američke političke teoretičarke Hanne Arendt, 'Ljudi u mračnim vremenima', objavljene u izdanju TIM pressa i u prijevodu Srđana Dvornika, govori o pojedincima - a riječ je najviše o piscima, filozofima, političkim misliocima, jednom teologu i jednom papi - koji su vrijedni zbog 'sjaja' kojim su 'osvjetljivali' mračna vremena. Iako u originalu objavljeni 1968., fascinantno je u kojoj mjeri su dileme autorice ostale naše dileme i u kojoj mjeri njezine interpretacije – pri čemu je naglasak

na procesu, a ne konačnoj poanti (jer pisanje je za nju 'dio procesa razumijevanja') – mogu biti inspirativne i danas, ocjenjuje naša književna kritičarka Katarina Luketić

'Zaista, živim u mračnom vremenu!/ Bezazlena riječ je glupava. Glatko čelo/ Označava bezosjećajnost. Smijač/ Još samo nije primio/ Strašnu obavijest.' Početni su to stihovi čuvene pjesme Bertolta Brechta 'Rođenima poslige nas' iz 1930-ih (ovdje u prijevodu Darka Suvina) u kojoj se spominju kaos, glad, ubojice i mržnja, ali i pobuna i borba za bolju budućnost. Brecht u njoj tematizira svoju sadašnjost: vrijeme u kojem nema nevinih i u kojem je čak 'razgovor o drveću gotovo zločin/ Jer uključuje šutnju o tolikim nedjelima!' U završnim stihovima te pjesme on gotovo moli potomstvo, sve one koji će 'izroniti iz potopa' u koji je njegova generacija 'potonula' neka njima prijašnjima ne sude strogo i sjete ih se 'milostivo'.

Frazu 'mračno vrijeme' i sve što ona značenjski sažima od Brechta je preuzela **Hannah Arendt** i stavila je u naslov svoje zbirke eseja '**Ljudi u mračnim vremenima**'. Iako je svjetonazorski od Brechta udaljena, Arendt je frazu odabrala kako bi istaknula presudnu važnost osobnog izbora u teškim povijesnim okolnostima. Mračna vremena u fokusu njezina pisanja nisu samo vremena Drugog svjetskog rata, nacizma i antisemitizma, klimaksa ubijanja, stradanja i izbjeglištva. I prije takvih 'najmračnijih vremena' koja su odredila ukupnu političku teoriju i mišljenje Hannah Arendt, postojalo je dugo razdoblje pomračenja – čitava prva polovina 20. stoljeća. U tom su vremenu na djelu već bile 'moralne katastrofe' i 'političke propasti', ali i 'razvoj umjetnosti'. Ljudi o kojima ona piše – a riječ je najviše o piscima, pa filozofima i političkim misliocima, jednom teologu i jednom papi – živjeli su većinom u tom i takvom vremenu. Oni su među sobom vrlo različiti, ali su svi vrijedni pamćenja upravo zbog svojih dvojbi i odabira te svoga odnosa prema dominantnim tendencijama, životu, umjetnosti i posebno prema drugima. Ili, kako lijepo piše, vrijedni su zbog 'sjaja' kojim su 'osvjetljivali' mračno vrijeme.

O hrabrosti mišljenja u izolaciji

'Ljudi u mračnim vremenima' objavljeni su u originalu 1968., dok su pojedinačni eseji nastajali u periodu od dva desetljeća, pa u njima postoje i refleksi tadašnjih društveno-političkih okolnosti. Unatoč tome, fascinantno je u kojoj mjeri su dileme Hannah Arendt ostale naše dileme i u kojoj mjeri njezine interpretacije – pri čemu je naglasak na procesu, a ne konačnoj poanti (jer pisanje je za nju 'dio procesa razumijevanja') – mogu biti danas inspirativne.

Ukratko, Hannah Arendt se u ovim esejima bavi pojedincima koji u mračnim vremenima slijede vlastitu putanju i nose iskru humanosti. Oni nisu reprezentanti mase niti tipični ljudi epohe, ali niti usamljenici. Dok ima takvih pojedinaca ima i mogućnosti za izlazak iz mraka, i zato Arendt više puta u knjizi potiče samopouzdanje u otpor i aktivno življenje u *političkome* (ne politici), što je nosiva ideja

njezine teorije i odnosa prema svijetu uopće. Kada se pojavi sumnja, ona preporučuje, 'treba se samo u snovima prenijeti natrag do svojih osobnih izvora i onda opet natrag u širinu ljudskosti' i tako se 'uvjeriti da čak ni u izolaciji' to što mislimo 'ne predstavlja privatno mišljenje nego različit, još uvijek skriven javni pogled'.

Prijeko potrebno samopouzdanje i vjeru da u izolaciji nismo usamljeni, Arendt je istaknula posebno u dva eseja o filozofu **Karlu Jaspersu**, inače njezinom mentoru i prijatelju. Mišljenja je da nam upravo Jaspers 'može pomoći da prevladamo nepovjerenje prema izlasku u javni prostor', prikupimo hrabrost i steknemo jasnoću u sagledavanju svijeta oko sebe. Jer, po njemu se 'filozofija i politika tiču svakoga' dok je 'samoća pogubna'. Važno je zato 'živjeti u sadašnjosti' i ne predavati se 'melankoliji', 'negiranju' ili 'praznom filozofiranju'.

Hrabrost mišljenja i suočavanja sa stvarnošću, Arendt naglašava i u eseju o **Rosi Luxemburg** kojoj se divi, bez obzira na to što sama nije bila ljevičarka poput nje (iako su joj roditelji pripadali ranim socijalistima) i što je, nakon emigracije u Ameriku, nekad nekritički veličala tamošnji liberalizam. Pišući o Rosi Luxemburg, ona težiše stavla na njezin habitus, strastvenu angažiranost i humanost, dok kao ključnu uspostavlja razliku između pravednosti i otvorenosti ranih socijalista (poput Luxemburg koja je ubijena 1919.) te nasilja i dogmatičnosti onih koji su osvojili vlast (boljševika i Lenjina) pa zatim izobličili ideje revolucije. Upravo distinkcija između 'idealista' i 'uzurpatora' revolucije te naslijede poljsko-njemačke aktivistice iznimno su važni danas za svaku rekonstrukciju i modernizaciju lijevog pokreta, posebno za promišljanje demokratskog socijalizma, koji se sada, kao i u vrijeme pisanja ovog eseja, smatra često nemogućom misijom.

O odnosu politike i poezije

I u portretu **Bertolta Brechta** Arendt se fokusira na slična proturječja, posebno na razliku između deklarativne brige o poniženim i obespravljenim i same boljševičke prakse. Veličinu Brechtove umjetnosti ne dovodi u pitanje, ali smatra da je vrijeme za rekapitulaciju njegove političke biografije. Arendt tako ne prikriva činjenice niti poravnava ambivalencije, već nastoji vjerodostojno interpretirati neugodna otklizavanja najvećeg njemačkog dramatičara 20. stoljeća, npr. činjenice da je pisao pjesme o Staljinu u vrijeme kada su već održani moskovski procesi ili suspektno poetizirao nasilje. Esej o Brechtu također je vrlo aktualan i može služiti kao mogući model u tumačenju napetosti između poezije i politike, književnosti i stvarnosti, konkretno, slučajeva Knuta Hamsuna, Louisa-Ferdinanda Célinea ili Petera Handke-a.

KNJIŽEVNA KRITIKA

'Večer u raju': Blistave i moćne priče majstorice američke proze

KNJIŽEVNA KRITIKA

'Povijest privatnog života': Kulna knjiga o našoj privatnosti napokon je izašla na hrvatskom, ali njeno domaće izdanje ima ozbiljnih mana

KNJIŽEVNA KRITIKA: PROSTOR ZA OTPADNIKE

'Prostor za otpadnike' za našu znanost važna je knjiga koja bi mogla pripomoći u otrežnjenju od nacionalističkog mamurluka

Najveći broj eseja u knjizi posvećen je piscima: osim Brechta, tu su još Lessing, Isak Dinesen, tj. Karen Blixen, Hermann Broch, Walter Benjamin i Randall Jarrell (pjesnik i urednik H. Arendt). Već u takvom izboru ogleda se trajna fascinacija autorice književnošću i onime što književna (a ne teorijska) optika i *prerada svijeta* mogu otkriti. Inače, Arendt je sebe smatrala političkom teoretičarkom (ne filozofkinjom), ali njezina teorija nije beskrvna i doza literarnosti u ritmu, komponiranju i jeziku primjećuje se i u njezinoj teoriji (neki kritičari čak smatraju da kapitalna studija 'Izvori totalitarizma' ima romanesknu strukturu).

Eseji o spomenutim piscima ne baziraju se na književnoj teoriji niti opčinjenosti bilo formom bilo biografijom. Arendt zapravo kod svakog ponaosob u unikatnom spletu umjetničkoga i životnoga pronalazi inicijalnu točku pa preko nje dalje interpretira neko etičko i estetsko pitanje. U slučaju **Karen Blixen**, autorice romana 'Moja Afrika', to je 'odanost priči', i to priči kao životu ili životu stavljenim u priču. Arendt je bila očarana umijećem pripovijedanja Blixen, pa je ponavljala kako se 'sve žalosti mogu podnijeti ako ih staviš u priču ili ispričaš priču o njima'. Naime, u stvarnosti Blixen je izgubila svoju plantažu kave u Africi i svoga ljubavnika pa se okrenula literaturi. Njezina šeherezadijska moć ju je spasila.

Naspram sentimentalnosti u pristupu Blixen, stoji analitičnost u eseju o **Hermannu Brochu** koji je bio 'pjesnik usprkos sebi'. Nemirna Brochova traganja za uvidom koji će obuhvatiti totalitet svijeta daju Arendt snažan poticaj za minuciozna razmatranja o odnosu između estetičkoga i etičkoga, tj. znanosti, djelovanja i umjetničkog stvaranja.

Između toga teksta i idućega o **Walteru Benjaminu** postoji više spojnica, među njima su Kafka i njegova književnost, kao i kulturni milje i specifičan identitet koji sve te pisce objedinjuju. Riječ je o Europi između dva rata i obrazovanim Židovima koji su pripadali transnacionalnom kulturnom europejstvu i gnušali se (malo)građanskih, zatvorenih kulturnih geta, što je bilo blisko i samoj Arendt. Uostalom, ona i Benjamin su se dobro poznavali i dijelili istu emigrantsku sudbinu u Parizu. Dok su bježali iz Francuske u Ameriku, on joj je povjerio na čuvanje svoje rukopise, pa je upravo Arendt bila ta koja je – nakon što je Benjamin u nevjerojatnim okolnostima počinio samoubojstvo na španjolskoj granici – sačuvala i prenijela njegove tekstove u Ameriku pa ih pripremila za objavljivanje.

O bijegu kao otporu

Na kraju, kao nagovor za čitanje ove iznimne knjige izdvojiti ću još esej o 18-stoljetnom njemačkom dramatičaru **Lessingu**, iz ovdašnje perspektive zaboravljenom klasiku koji u autoričinoj interpretaciji iskrسava kao trik-majstor koji može pomoći razriješiti neke naše današnje nedoumice. Naime, Lessing zagovara 'neovisno samostalno mišljenje', nisu mu važni zaključci, već poticaji za spoznaju i odnos prema drugima, jer on smatra da 'društvo trpi od onih koji načine mišljenja svih ljudi žele podvrgnuti jarmu vlastitoga'. Njega zanima 'humaniziranje svijeta', pa smatra da je najbolja osoba ona najsuojećajnija i najotvorena prema drugima. Ali, suosjećanje ne smije biti samodopadna i pasivna poza, već ono treba prerasti u prijateljstvo i zadobiti obilježja djelovanja u sferi javnoga.

Preko Lessinga Hannah Arendt se lovi u koštač i s jednom od temeljnih dilema našega dugog vijeka, dilemom između uključenosti i isključenosti, borbe i bijega, stajanja na barikadama i okopavanja vlastitog vrta. Naime, 'bijeg iz svijeta u mračnim vremenima nemoći uvijek se može opravdati pod uvjetom da se ne ignorira zbilja, već da je se stalno priznaje kao nešto od čega se mora bježati'. Bijeg na taj način znači otpor, kritiku, nepristajanje. Ostanak u političkome i predanost aktivnom životu. Nije to recept koji nam jamči sretna vremena, ali pomaže da se preživi i sačuva malo svjetla u mračnim vremenima, kakvo je uostalom i ovo koje buči ispod naših prozora.

književnost

književna kritika

knjiga

književna kritika katarine luketić

hannah arendt

tim press

LINKS PREPORUČUJE

NAJIZDRŽLJIVIJE STAKLO ZA PAMETNE TELEFONE I NAJBRŽI APPLE ČIP DOSAD!
Tvoj novi iPhone 11

USREĆI SEBE ILI SVOJE NAJDRAŽE!
Pahuljice su posvuda, Božić je u Linksu!

OPREMI ZGLOB ZA IZAZOVE UNAPRIJED!
Sportski sat GARMIN Fenix 6!

VIŠE NA WEBU

Svadbena zvona se čuju: Trudna Lana Jurčević s prijateljicama proslavila djevojačku večer

Poznata se youtuberica vratila s prvim videom nakon skandala – nitko nije oduševljen i svi ju mrze

Žiri razveselili pokloni gledateljima: "Pogodila si sve, a pogotovo Martinin izraz lica!"

 linker
SPONSORED LINKS